
Türk Romanında Tek Parti Dönemi

Salih Zeki Haklı

Giriş

On yedinci yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı karşısındaki eski gücünü kaybetmeye başlaması, devlet idarecilerini birtakım çareler aramaya zorlamıştır. Bu dönemde yapılmak istenenler devlet idaresinde köklü değişikliklere gitmek yerine, devleti Kanunî devrindeki gücüne kavuşturmaya çalışmak olmuştur. Fakat toprak kayıplarının devam etmesi ve devlet nizamının hızla bozulması daha ciddi adımların atılması zarureti doğurmuştur.

Yaşanan bu gelişmelerin neticesinde on sekizinci yüzyılın sonlarında, artık Batı'nın üstünlüğü kabul edilmiş ve Batılı tarzda devlet örgütlenmesi modeline gidilmiştir. Özellikle III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde görülen bu reform hareketlerini Tanzimat ve Islahat Fermanları takip etmiş, 1876'da ilk kez bir anayasa kabul edilerek meşrutî monarşiye geçilmiştir. Bu dönemde Batılı kurumları model alan Osmanlı modernleşme hareketi, siyasi alanda büyük bir değişimi başlattığı gibi, kısa bir süre sonra etkisini toplumsal hayatta da göstermeye başlamıştır. Nitekim son dönem Osmanlı düşünürlerinin tartıştıkları temel meselelerin başında, toplumsal yapıda meydana gelen bu değişimin etkileri yer almıştır..

Devletin eski gücüne kavuşması için gösterilen çabaların neticesinde on dokuzuncu yüzyılda hızlanan Batılı tarzdaki modernleşme hareketi kendisini ilk olarak siyasal hayat-

---

Bu makale hakem denetiminden geçirilmiştir.

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora öğrencisi.

Yaz-Sonbahar 2008, Sayı: 51-52, s. 181-196.

ta göstermiş olsa da, bu değişim kısa bir zaman sonra kültürel alanda da hissedilmiştir. Yaşanan değişimin boyutları ve topluma olan etkileri, modernleşmenin ne yönde gelişeceğini belirlemek amacıyla olan, Osmanlı romanında da incelenmeye başlanmıştır. Batılılaşma hareketinin siyasal alandan sosyal hayata doğru aktarılması neticesinde, yazarlar, öncelikli olarak, toplumun yaşadığı bu değişim sürecini tahlil etmişlerdir.¹

Tarih biliminin çok da gelişmediği bir dönemde Osmanlı romancıları, toplumsal değişim sürecini dikkatli bir şekilde incelemişler ve modernleşme hareketinin siyasal kurumlar üzerindeki etkisini, değişen toplumsal ilişkilerin şeklini ve bu süreçte insanların çektikleri sıkıntıları açık bir şekilde okuyuculara sunmuşlardır. Nitekim bu sayede, Tanzimat döneminden itibaren Osmanlı toplumunda yaşanmaya başlanan toplumsal problemler ve bunların yarattığı özel durumlar hakkında Türk romanlarında çok değerli bilgiler sunulmuştur.²

Toplumun eğitmeye dönük faydacı ve öncü işlevler yüklenen Tanzimat romanının temel meselesi, Cumhuriyet'ten sonra milliyetçi/muhafazakâr söyleme miras kalacak olan, Doğu-Batı çatışması olmuştur.³ Bu dönemde Türk romanı, bu çatışmada geleneksel değerlerden kopmayarak, toplumun kültürel yapısına uygun bir Batılılaşmayı savunmuştur. Ahmet Midhat Efendi'nin yazdığı "Felatun Beyle Râkım Efendi" gibi romanlar aracılığıyla, ülkede Tanzimat'la birlikte ortaya çıkan züppe ve köksüz insan ile memleket şartlarının yetiştirdiği hakiki münevver arasındaki farkı göstermek ve doğru Batılılaşmanın nasıl olmasını gerektiğini ifade etmek romancıların sıklıkla işlediği konuların başında yer almıştır.⁴ Türkçülük düşüncesinin gelişmesiyle ortaya çıkan Millî Edebiyat döneminde ise, milliyetçi bir alegoriye karşılık gelen popüler tarih romanları yazılmaya başlanmıştır.⁵

Cumhuriyet'in ilanından sonra devletin kurucu kadrosu Tanzimat'la başlayan modernleşme hareketini bir devlet politikası olarak benimsemiş ve eskiye ait tüm siyasal kurumları ve toplumsal değerleri tasfiye etme yolunu seçmiştir. Her siyasî değişimin ardından gelen yeni iktidar, kendisi ile geçmiş arasında bir sınır çizgisi çekmek istemiştir. Bu çizgi kendisini en açık biçimde tarih anlatılarında göstermiştir.⁶ Nitekim Osmanlı'dan bürokrat-aydın tipini devralan Cumhuriyet idaresi döneminde Türk romanı, yukarıdan aşağıya doğru bir şekilde gerçekleşen değişim hareketini anlamak ve daha önemlisi bu değişiklikleri kitlelere anlatmak ve benimsetmek için oldukça faydalı bir kaynak olmuştur. İçinde devlet bürokratlarının da yer aldığı dönemin romancıları, toplumsal değişimin niteliği, değişime direnen gruplara karşı olan mücadeleleri, modernleşme hareketinin toplumu nasıl etkilediği gibi konuları büyük bir titizlikle incelemişlerdir. Tek-parti iktida-

¹ Kemal Karpat, *Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, İstanbul: Varlık Yaynevi, 1962, s. 21.

² Şerif Mardin, "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma", *Türk Modernleşmesi*, Ed. Mümtaz'er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim, 2004, s. 30.

³ A. Ömer Türkeş, "Millî Edebiyattan Milliyetçi Romanlara", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik C. 4*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 811.

⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988, s. 293.

⁵ A. Ö. Türkeş, a.g.m., s. 812.

⁶ Ömer Türkeş, "Güdükl Bir Edebiyat Kanonu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm C.2*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 425.

rının yaptığı siyasal devrim hareketlerinden düzenlenen balolara, eğitimin lâikleştirilmesinden dinin toplumsal hayattaki yerine kadar hemen hemen tüm konular bu dönemin romanlarında tahlil edilmiştir.

Türk romanının ortaya çıktığı ilk dönemden itibaren yapmaya başladığı bu toplumsal tahliller sayesinde, Türk siyasal ve toplumsal hayatı hakkında oldukça önemli bilgilerin elde edilebilmesi mümkün olmuştur. Bu nedenle Türkiye’de yaklaşık yirmi beş sene varlığını sürdüren tek-parti iktidarının yapısını, zihniyet dünyasını, topluma olan bakışını ve de toplumun iktidara olan bakışını anlamak konusunda Türk romanı çok önemli bir kaynaktır.⁷ Cumhuriyet devrini inceleyen romanların bir kısmı yapılan devrimlerin ve yaşanan değişimin haklığını savunurken diğer bir kısmının ise Cumhuriyet ideolojisini ele alarak eleştirel bir üslupla dönemi tahlil etmeleri, araştırmacılara çeşitli ve zengin bir kaynak kullanmaları imkânını sağlamaktadır.

Edebiyatçılar tarafından döneme ilişkin yazılan romanlar üç grupta incelenebilir. Birinci grupta, yapılan devrimleri ve Türkiye’nin Batılı tarzda değişmesini destekleyen romanlar yer almaktadır. Bu romanlarda rejime hâkim olan düşünce yapısının izlerine rastlamak mümkün olup, iktidar elitinin nasıl bir zihniyet ile ülkeyi idare ettiği anlaşılabilir. İkinci grupta yer alan romanlar, yapılan siyasî ve toplumsal değişmelere tepki olarak yazılan romanlardır. Bu romanlarda iktidarın monist yapısı, tepeden inme yenilik hareketleri ve halk için halka rağmen zihniyetinin eleştirileri yer almaktadır. Bu romanlar sayesinde iktidara muhalif olan kesimin düşünce yapısı hakkında önemli bilgiler edinilmektedir. Üçüncü grupta yer alan romanları ise, devrimlerin özüne bağlı olmakla birlikte iktidardaki bürokrasinin tutum ve davranışlarından rahatsız olan romancıların yazdıkları eserler oluşturmaktadır. Bu yazarlar toplumda başlayan değişimin herhangi bir yozlaşma olmadan, nasıl daha iyi bir yöne çekilebileceği sorunu üzerinde durmuşlar ve geleceğe ilişkin umut dolu öngörülerde ve tavsiyelerde bulunmuşlardır.

1. Geçmiş Unutmak: Eski ve Yeninin Çatışması

Kitle iletişim araçlarının yokluğunda roman, dönemin iktidarı tarafından kabul edilen ideolojinin topluma nüfuz etmesini sağlamak için kullanılan en uygun araçlardan biri olarak kabul edilmiştir.⁸ Bu doğrultuda yapılan değişimlerin toplumda kabul görmesi için, yapılan devrimlerden ve yeniliklerden övgüyle bahseden birçok roman yazılmıştır.

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilân edildiği 1923 senesinden sonra iktidarda bulunan yönetici kadro, Batılılaşmayı bir devlet politikası olarak kabul ederek eski düzene ait birçok siyasî ve sosyal kurumu kaldırmış ve bunların yerine Batılı tarzda örgütlenmiş kurumlar yerleştirmeye başlamıştır. Kurumsal anlamda başlayan bu yenilik hareketinin kısa bir zaman içerisinde toplumun gündelik yaşamını da etkilemeye başlamasıyla birlikte, bu değişimi destekleyen ve değişime karşı olan gruplar ortaya çıkmıştır. İktidar, değişime

⁷ Alemdar Yalçın, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946)*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2002, s. 23.

⁸ Ömer Türkes, “Güdükl Bir Edebiyat Kanonu”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm C. 2*, Ed. Ahmet İnsel, İstanbul: İletişim, 2004, s. 428.

karşı olan gruplardan gelecek tepkilere mani olmak ve halkın bu yenilikleri benimsemesini sağlamak için eski düzene ait tüm değerlerin ve kurumların kötü ve çağ dışı oldukları propagandasını yapmaya başlamıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan bu geçmişle hesaplaşma, eski düzeni tasfiye etme girişimi ve özellikle Osmanlı cemaatçiliğine karşı bir millî kimlik yaratma meselesi romancıların üzerinde önemle durdukları konuların başında yer almıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Kiralık Konak", Mithat Cemal Kuntay'ın "Üç İstanbul" ve Memduh Şevket Esenal'ın, "Miras" adlı romanları bu amaç doğrultusunda yazılmış romanların başında yer almışlardır.⁹

Dönemin önemli kadın hakları savunucularından biri olan Şükûfe Nihal, Cumhuriyetle birlikte başlayan bu eski-yeni çatışmasına "Yalnız Dönüyorum" isimli romanında değinmiştir. Yazar Yıldız karakterinin aldığı eğitimden hareketle, Osmanlı dönemine ait tüm kurumların köhne ve geri olduğuna değinmiş ve aydınlık bir geleceğin kurulması için Batılı tarzda bir eğitim sisteminin gerekli olduğunu vurgulamıştır.¹⁰ Şükûfe Nihal, eski ile yeni düzen arasındaki çatışmayı eğitim üzerinden ele aldığı gibi, Anadolu'nun mevcut yapısına da değinerek sosyal bir zemin üzerinden eski döneme ait eleştirilerini ifade etmiştir. Yazar eski sisteme karşı dönemin bu düşünce yapısının bir örneğini şu sözleriyle ortaya koymuştur: "Eski idare bu yerlerle hiç uğraşmamış. Yalnız vergi almış, yalnız baş eğdirmiş o kadar... Şimdi Cumhuriyetin eli, bu eksiklikleri tamamlamaya uğraşiyor".¹¹

İki dönem arasındaki farklılıkların ifade edildiği bu romanlarda, neredeyse bütün yazarlar, halkın eski düzeni reddettiğini ve yeni bir yönetim sistemini beklediğini ifade etmişlerdir. Bu sebeple değer çatışmalarını inceleyen romanlar eski döneme karşı doğrudan cephe almanın yanı sıra, konum olarak Cumhuriyet ideolojisinin yanında yer almışlar ve yapılan inkılâpların haklılığını ve meşruluğunu bu toplumsal yapı üzerinden savunmuşlardır.¹²

Dönemin Kemalist yazarları, romanlarında bu çatışmayı somutlaştırabilmek için hem yeni devletin devrimlerini sahiplenecek hem de yukarıdan aşağıya doğru getirilen yeni hayat şeklini benimseyecek bir rol model tip yaratarak eserlerini oluşturmuşlardır. Bürokrat-reformistler olarak adlandırılacak bu yeni karakterler, temsilcilerini daha çok bürokrasinin orta kademelerinde bulmuş ve kendisini Anadolu'ya giden genç öğretmenler, subaylar, doktorlar ve kaymakamlar olarak göstermiştir. Reşat Nuri Güntekin'in "Feride"sinden, Sabahattin Ali'nin "Kaymakam Selahattin Bey"ine kadar bu reformist karakterler, romanlarda yeni hayat tarzını ve geleceğe ait beklentileri temsil etmişlerdir.¹³

Romanlarda yer alan bu küçük burjuva reformist tiplerin başında gelen öğretmen karakterleri aracılığıyla ilk olarak eğitimin dinî ilkeler doğrultusunda verilmesine kar-

⁹ Taner Timur, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih Toplum ve Kimlik*, İstanbul: İmge Yayınevi, 2002, s. 234-235.

¹⁰ Şükûfe Nihal, *Yalnız Dönüyorum*, İstanbul: L&M Yayınları, 2005, s. 51.

¹¹ Ş. Nihal, a.g.e., s. 250.

¹² A. Yalçın, a.g.e., s. 23.

¹³ T. Timur, a.g.e., s. 79.

şı savaş açılmıştır. İktidarın eğitimi dinden bağımsızlaştırma politikalarını uygulandığı bir dönemde, rejimin laiklik ilkesine sıkı sıkıya bağlı bu karakterler, okulda laik bir eğitim vererek eski düzene ait değerlerin toplumsal alandan çıkarılmasını hedeflemişlerdir. Anadolu'ya giden subaylar ve doktorlar ise, bu yerlerde eski dönemin unsurları olarak gösterilen ağalara ve imamlara karşı inkılâpların, ama özellikle lâikliğin, savunucuları olmuşlar; Anadolu'daki eşrafa karşı girişilen bu mücadeleden bazen zaferle bazen de yenilgiyle ayrılmışlardır.

Bu karakterlerin yeni iktidarın getirmiş olduğu hayat tarzını benimsemelerinin ve bunu halka kabul ettirmeye çalışmalarının yanı sıra, romanlarda Anadolu'ya gitmelerinin ayrı bir sembolik anlamı olmuştur. Bu dönemde Türk romanında kullanılan Anadolu kavramının sadece bir toprak parçasını değil, yeni devletin vatan ve millet yaratma idealini de temsil ettiği¹⁴ düşünüldüğünde, bu yeni tiplere çok değişik ve önemli misyonlar yüklendiği açıkça anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra romancılar, yozlaşmış, samimiyezsiz ve kirlenmiş İstanbul imgesine karşı; Anadolu'yu temizliğin, saflığın ve bozulmamışlığın sembolü olarak kullanmışlardır. 1930'lu yılların başında 'Halka doğru' ve 'Mektepten Memlekete' sloganlarıyla ifade edilen Halkçılık ilkesinin benimsenmesiyle birlikte, bu yazarlar Anadolu'yu aydınlatmayı ve kalkındırmayı konu edinen romanlar yazmışlardır.¹⁵ Nitekim "Yalnız Dönüyorum"da Kemalist devrimlerin savunucusu olarak gösterilen Fahir, İstanbul'da ikamet eden Yıldız'a yazdığı mektupta Anadolu'yu "Mümkün olsa da buralara bir seyahat yapsanız... Haşin ve heybetli dağların arasından kıvrılarak akan azametli sular, uçsuz, bucaksız yeşil ormanlar, senin coşkunu ve keskin ruhuna eş olacak kadar güzel..."¹⁶ sözleriyle överken, bu yeni anlayışın önemli örneklerinden birini sunmuştur.

Bu dönemde, Şükûfe Nihal gibi, Kemalist rejimin idealizmine sahip birçok romancı, köyün kalkınması ve yapılan devrimlerin ışığında aydınlanması konularında aydınlara ve okumuş zümreye büyük önem vermişlerdir. Reşat Nuri Güntekin, "Kavak Yelleri" isimli romanında bu duruma benzer bir olayla eserine başlamıştır. Tıbbiyeyi bitiren roman kahramanı kendisini ve arkadaşlarını, Anadolu'nun sıhhi durumunu ıslah etmek için büyük bir heyecanla Anadolu'ya gitmeye hazır kişiler olarak tanımlamıştır.¹⁷

Yakup Kadri de "Yaban" isimli romanında savaş gazisi kahramanını Anadolu'nun bir köyüne göndermiş, fakat Anadolu'yu şirin bir şekilde değil baştan başa değiştirilmesi gereken bir yer olarak resmetmiştir. Yıllarca hikâyelerini dinleyerek büyük bir özlem duyduğu Anadolu'ya İstanbul'dan gelen Ahmet Celal, karşılaştığı manzara ile dinlediği hikâyeler arasında en ufak bir benzerlik bulamamıştır. Roman kahramanı, sürekli şikâyet ettiği köy hayatı ve küçümsediği köylüleri çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarmak için büyük bir çaba göstermiş, fakat öncelikleri farklı olan köylülerin sosyal yapılarını değiştirmek

¹⁴ A. Yalçın, a.g.e., s. 24.

¹⁵ A. Yalçın, a.g.e., s. 159.

¹⁶ Ş. Nihal, a.g.e., s. 250.

¹⁷ Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 1986, s. 90.

gibi bir istekleri olmamıştır. Nitekim kendi iradeleri ile değişmek istemeyen bu insanlar karşısında roman kahramanı sosyal çevre değiştirilmedikçe, insanın değişmesine imkân olmadığı¹⁸ sonucuna ulaşarak, tepeden inme devrimlerin gerekliliğine inanmıştır. Yakup Kadri, dönemin romanlarında gösterilenin aksine Anadolu'yu farklı bir şekilde ele almıştır. Romanlarda yer alan bu iki farklı Anadolu kavramı, Şükûfe Nihal gibi romancılarda bir ideali ve olması isteneni ifade ederken; Yakup Kadri gibi yazarlar, Anadolu'nun o günkü mevcut halini olduğu gibi göstermiş ve romanlarında yeni iktidarın Anadolu'yu bir vatan haline getirebilmesi için neleri yapması gerektiğini anlatmaya çalışmıştır.

Yeni iktidarın benimsediği 'Halka Doğru' anlayışını ve toplumda dinin yeri konusunda duyduğu endişeyi anlamak açısından, Reşat Nuri Güntekin'in yazmış olduğu bir diğer roman olan "Yeşil Gece" önemli bir yere sahiptir. Reşat Nuri bu eserinde, idealist bir Cumhuriyet öğretmenin kendi isteğiyle Anadolu'nun bir köyüne giderek, köyde dinî yaşama karşı olan mücadelesini anlatmıştır. Edebî niteliğinden ziyade ideolojik muhtevasıyla ön plana çıkan Yeşil Gece'de yazar, ateşli bir milliyetçi olan öğretmen Şahin karakteriyle dinin egemen olduğu bir toplumun yerine aklın ve bilimin yol gösterici olduğu bir toplum idealini ortaya koymuş ve eski-yeni farklılığını 'medrese-okul' çatışması ekseninde izah etmeye çalışmıştır.

Medresenin Osmanlı'yı, okulun ise Cumhuriyet'i temsil ettiği romanda bu iki kurumun çatışması Osmanlı ile Cumhuriyet arasındaki çatışmanın somutlaşmış şeklini meydana getirmiştir. Öğretmen Şahin'in "Medreselerin yeşil gecesi yalnız kendi içlerini karanlığa boğmakla kalmamış; memleketin her yanına yayılmış, her köşesini kaplamış. Zaten bunun başka türlü olmasına da imkân yoktu. Akıllara, vicdanlara şimdiye kadar hep bu medreseden yetişenler rehberlik ediyorlardı. Bu adamlar, memlekete karanlıktan gayri ne götürebilirlerdi ki?"¹⁹ ifadeleri, yazarın açtığı savaşı ve iktidar elitinin zihnindeki toplum tasavvurunu göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır.

"Yeşil Gece" Kemalist iktidarın yaptığı devrimlerin temelinde yer alan pozitivist düşünce ekseninde yazılmış bir romandır. Romanda pozitvizmin dönemin hâkim düşünce sistemine nasıl kuvvetle yerleşmiş olduğu, öğretmen Şahin'in, köyünde karşılaştığı sorunların çözümünün müspet bilgiyle sağlanabileceğine olan kuvvetli inancından²⁰ anlaşılmaktadır. Reşat Nuri romanının sonunda devrimlerin yapılmasına ve eski düzenin tasfiye edilmesine rağmen köyde devam eden olumsuzluklar karşısında idealizmini ve umudunu korumuş ve toplumda büyük değişiklikleri hedefleyen inkılapların bir günde gerçekleşmeyeceğini²¹ ifade ederek; devrimlerin ancak uzun bir zaman dilimi içerisinde müspet netice vereceğini belirtmiş ve geleceğe umutla bakılmasının gerekliliğine inanmıştır.

Cumhuriyet'in onuncu yılı etkinlikleri dolayısıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Etem İzzet'e yazdırılan ve dönemin düşünce dünyasını anlamak açısından oldukça önemli

¹⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 40.

¹⁹ Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İstanbul: İnkılap Yayınevi, (?), s. 43.

²⁰ R. N. Güntekin, a.g.e., s. 53.

²¹ R. N. Güntekin, a.g.e., s. 249.

bilgiler sunan “On Yılın Romanı” adlı eserin ilk kısmında da Osmanlı dönemine ait tüm siyasi ve sosyal kurumlar eleştirilmiş ve padişahтан köydeki ağaya kadar eskiye ait tüm kurum ve değerler çok sert ifadelerle tasvir edilmiştir. Edebî değeri tartışmalı olan ve sadece rejimin propagandasını yapmayı amaçlayan bu romanda, eğitim meselesinden hareketle ‘eski-yeni’ olana ait değerlerin incelenmesi yapılmış ve Amerika’dan gelen bir profesöre yeni Türkiye gezdirilirken; okuyucuya da on yılda yeni iktidar tarafından yapılan yenilikler gösterilmeye çalışılmıştır. Romanda Osmanlı döneminde ağanın, imamın ve paşaların halka baskı ve zulüm yaptıkları ve halkın bu kimselerden nefret ettikleri sıklıkla dile getirilmiştir. Romanın sonunda ise köyden çıkıp Ankara’da eğitim gören genç Erhan yine köyüne dönmüş, köyünün geri ve çağdışı olarak anlatılan düzenini, rejimin yeni ilkeleri ışığında değiştirmeyi ve köyü rejimin ilkeleri doğrultusunda aydınlatmayı kendisine görev olarak seçmiştir.²²

Romanın propaganda niteliği taşımasından dolayı birtakım tarihsel çarpıtmaların çoğunlukla yer aldığı eserde, Anadolu halkının Kurtuluş Savaşı’nı düşmana karşı değil, eski düzeni tasfiye etmek için yaptığı anlatılmak istenmiştir. Elbette bu tutum, iktidarın kendi meşruiyetini halkın gözünde sağlayabilmek için yaptığı çalışmalardan kaynaklanmıştır. Bu nedenle yazar eski rejimi olabildiğince kötü resmederken, yeni iktidarın sürekli kur-tarıcı özelliklerine vurgu yapmıştır. Etem İzzet, romanında Cumhuriyet öncesi dönemin geriliğini, zorbalığını ve köylünün eski dönemde çektiği tüm bu sıkıntıları, köylülerin dilinden “Bu anlatışta hınç vardı. İsyan vardı! Köylü ihtilalinin ifadesi vardı. Biz padişah istemiyoruz! Biz İstanbul paşası istemiyoruz! Biz ağa, mültezim, imam, tahsildar, zaptiye istemiyoruz”²³ sözleriyle ifade etmesi bu durumu açık bir şekilde göstermiştir. Sayılan tüm siyasi ve sosyal sıkıntıların çözümünü devrim hareketiyle sağlamaya çalışan yeni iktidarın uyguladığı yöntemde ne kadar başarılı olduğu, Amerikalı profesörün Türkiye’deki gelişmeleri gördükten sonra, “Amerika’nın yüz elli senede yapabildiğini siz nasıl on sene içinde yapabildiniz?”²⁴ sözlerini söylemesiyle belirtilmiştir.

2. Siyasal Değişimde Aydının Rolü ve Atatürk Kültü

Döneme ilişkin romanlarda sıklıkla bahsedilen konuların bir diğeri ülkenin muasır medeniyetler seviyesine yükselmesi için iktidar elitinin yanılmaz tek rehber olduğu ve bu rehberlik doğrultusunda devrimlerin yapıldığı düşüncesi olmuştur. Nitekim Yakup Kadri’nin yeni başkentin üç farklı dönemini anlattığı “Ankara” romanında, eşinin yeni görevi nedeniyle İstanbul’dan Ankara’ya taşınan ve Batılı hayat tarzının temsilcisi olarak tasvir edilen Selma karakteri iktidar elitinin bu halini açık bir şekilde göstermektedir. Kocasının yeni komşularıyla anlaşip onlara uyum sağlaması için yaptığı telkin karşısında Selma, “A, hiç de değil, ben onlara benzeyeceğime onlar bana benzemeye çalışsın. Biz, buraya medeniyet getiriyoruz”²⁵ şeklinde cevap vererek bu eğilimin önemli bir örneğini

²² Etem İzzet, *On Yılın Romanı*, İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası, 1933, s. 78.

²³ E. İzzet, a.g.e., s. 70.

²⁴ E. İzzet, a.g.e., s. 114.

²⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 31.

sergilemiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine çıkarma amacıyla bir parti olduğu fikri, "Panorama" romanında da işlenmiştir. Romandaki Belediye Reisi Tahir Bey, yazar tarafından, sosyal hayatın çehresini değiştirmeyi, halkın medenî seviyesini yükseltmeyi ve Anadolu'nun geri kalmış şehirlerini Avrupa şehirlerinin seviyesine çıkarmayı amaç edinmiş.²⁶ bir kişi olarak tanıtılmıştır. Aynı şekilde Reşat Nuri Güntekin "Eski Hastalık" romanında İstanbul'da Batılı tarzda eğitim almış olan Züleyha'nın, memleketi Mersin'e döneceği zaman dayısının İstanbul'daki yaşantıyı Mersin'e de yerleştirmesi için ona bir nevi medeniyet misyonerliği²⁷ görevi verdiğini ifade etmiştir.

Yakup Kadri, Cumhuriyet bürokrasisini anlattığı "Panorama" romanında, yeni bir vatan ve millet anlayışının meydana getirilebilmesinde aydına bir toplum mühendisliği vazifesi yüklemiş; entelektüelin halka doğru gitmesinin, sanatını, bilgisini, itikadını halka yaymasının öneminden bahsetmiş ve Ahmet Nazmi karakterine "Hele bu memleket gibi her şeyin baştan yapılması, topraklar kadar kafaların da sürülüp işlenmesi, ekilip yeşertilmesi, adeta, bir yangına yetişmek derecesinde 'acil' zaruret şeklini aldığı bir yerde bu, istilaya uğramış bir vatana kurtarmaya koşmak vazifesi kadar söz götürmez, itiraz ve itizar kabul etmez bir boyun borcudur"²⁸ sözlerini söyleyerek, hem iktidarın topluma olan bakış açısının ne olduğunu göstermiş hem de topluma verilecek yeni biçimde aydın sınıfı temsil eden bürokrasinin nasıl bir sorumluluk göstermesi gerektiğini ifade etmiştir.

Yıkılan imparatorluğun yerine bir ulus-devletin inşa edildiği, devletin yeni bir millet ve toplum meydana getirmeye çalıştığı ve de eski değerlerin kaldırılıp yenilerinin yerleştirilmeye çalışıldığı bu dönemde, yapılan değişiklikleri somutlaştıracak bir sembol arayışına girilmiş ve bunun neticesinde siyasî sistemde "Tek Adam" olan Atatürk'ün yeniliklerin toplum nezdinde kabul edilmesi amacıyla sembol olarak kullanılması yolu seçilmiştir. Siyasette ortaya çıkan bu Atatürk kültü, kendisini romanlarda da göstermiş ve birçok romancı Atatürk'ün şahsiyeti ile ilgili yoğun duygu dolu ifadeleri eserlerinde sıklıkla kullanmışlardır.

Yakup Kadri "Ankara" romanında, Selma'nın, Çankaya'da dolaşırken Atatürk'ün ikamet ettiği köşkün önünden geçtiği andaki his dünyasını, "Selma hanım'ın gözünde bu manzara, adeta alegorik bir mahiyet alıyordu. Öyle ki, yüreğine ancak mübarek abideler önünde hissedilen bir huşu çöktü. Bir müddet başını önüne eğip daldı ve başını tekrar kaldırıp etrafına baktığı vakit her yanı değişmiş buldu. Genç kadın bütün Ankara'yı, şimdi, başka türlü görüyordu"²⁹ sözleriyle tasvir ederken, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni iktidarın mevcudiyetini sağlam bir şekilde koruyabilmesi açısından Atatürk'ün şahsiyet olarak ne kadar önemli bir unsur olduğunu açık bir şekilde göstermiştir.

Dönemin romanlarında Atatürk kültürünün oluşturulmasında bazen aşırı ifadeler de kullanılmıştır. Bu eserlerde Atatürk'ten bahsedilirken ona dinî ve mistik özellikler içeren

²⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 52.

²⁷ Reşat Nuri Güntekin, *Eski Hastalık*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi, ?, s. 37.

²⁸ Y. K. Karaosmanoğlu, a.g.e., s. 221.

²⁹ Y. K. Karaosmanoğlu, *Ankara*, s. 65.

benzetmeler yakıştırılmıştır. Safiye Erol, “Ciğerdelen” isimli romanında, kadın karakteri Canzi’nin bir balodaki halini “Canzi, salonda gezip dolaştıkça ne zaman Atatürk resminin altına gelse duraklar ve muhakkak bir defa kutsal kahramanını, kendi tabiri üzere ‘Serhatli Gazi’sini gözleriyle selamlardı.”³⁰ şeklinde anlatırken, romanlarda işlenen bu kültürün önemli bir örneğini sunmuştur. Şükûfe Nihal “Yalnız Dönüyorum” isimli romanında Atatürk’ü, “Türk’ün ebedi kahramanı” ve “Türk milletinin büyük yaratıcısı”³¹ gibi ifadelerle betimlemiştir. Romanda yine Çankaya köşkü bir mabet şeklinde tasvir edilirken; yazar, kahramanının Çankaya köşkünün etrafını gezmesini ise her gece tekrar edilen mukaddes bir ziyaret olarak nitelemiştir.³²

İktidarın yazılmasını istediği “On Yılın Romanı”nda Atatürk kültürü sıklıkla yer almıştır. Etem İzzet eserinde Atatürk’ü “yüzünün ışığını güneşten, saçının rengini altından, sesinin ahengini iradesinin tunçluğundan alan ve bakışlarındaki ezici sertliği dehasından koparan bu adam herkesin Anafartalar kahramanı diye tanıdığı Mustafa Kemal Paşadır.”³³ ifadeleriyle tanıtmış; ayrıca yine bir köylünün ağzından “O ne isterse o olur. Allah gibi bir kumandandır.”³⁴ şeklinde tasvir etmiştir. Etem İzzet romanının sonunda köyün geçirdiği değişimi ve bu değişim karşısında köylülerin duyduğu mutluluğu dile getirmek için yine Fadik Bacı isimli karakterine “Türk kadınının Allahı da peygamberi de Gazidir.”³⁵ sözlerini söyleterek romanında “kutsal” niteliği öne çıkan bir Atatürk imajı çizmiştir.

3. Bürokrasi Eleştirisi

Yeni iktidarın toplumsal yapıyı sert bir şekilde değiştirdiği bu dönemde, kimi romancılar değişim hareketini savunmakla birlikte, bazen iktidara bazen de yapılan değişikliklerin mahiyetine yönelik yapıcı eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu romancıların en önemli özellikleri, rejimin otoriter niteliğine ve Atatürk kültürüne rağmen toplumsal eleştiriden kaçınmamaları; hatta ele aldıkları konuları bazen daha önceki dönemler üzerinden işleyerek korunma önlemi alsalar bile, yapıcı eleştiriyi misyoner bir zihniyetle benimsemiş olmalarıdır. Tek-parti döneminin bu romancıları, eserlerinde her şeyden önce bir siyasal devrimin içinde meydana gelen toplumsal çelişkileri gözlemlemiştir.³⁶

Bu romancıların başında yer alan Yakup Kadri, “Ankara” romanının ikinci kısmında, Türk aydınının iki yüzyıldır yaptığı hataları, yeni iktidarın da tekrarlandığını belirterek; dönemin bürokratlarını rejimin ideallerinden uzaklaşıp Batılılaşmayı sadece dış görünüm olarak ele almaları nedeniyle eleştirmiş ve romanının üçüncü kısmında idealindeki Cumhuriyet idaresini ütöpik bir ifadeyle anlatmıştır. Yakup Kadri romanında, İttihat ve Terakki’yi yolsuzluk ve rüşvet ile suçlayan Kuvayı Millîyeciler’in iktidara geldikten sonra

³⁰ Safiye Erol, *Ciğerdelen*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2007, s. 32.

³¹ Ş. Nihal, a.g.e., s. 111.

³² Ş. Nihal, a.g.e., s. 112.

³³ E. İzzet, a.g.e., s. 41.

³⁴ E. İzzet, a.g.e., s. 59.

³⁵ E. İzzet, a.g.e., s. 169.

³⁶ T. Timur, a.g.e., s. 318-319.

aynı hataları tekrarladıklarını belirtmiştir. Kurtuluş Savaşı döneminin idealist bir Kuvayı Milliyecisi olan Hakkı Bey, Cumhuriyet'in ilânından sonra üst düzey bir bürokrat olmuş ve geçmişteki idealist hüviyetini kaybederek balolarda dans eden, sürekli içki içen ve ihalelerde yolsuzluk yapan bir karakter haline gelmiştir. Yazar, Hakkı Beyin bu değişimini eleştirirken, hem bürokrasiyi sahip olduğu gücü kullanmak açısından uyarılmış hem de sağlam bir yenilik hareketinin nasıl olması gerektiği konusunda görüşlerini şu şekilde belirtmiştir: “Eski Milli Mücadelecilerden bazıları gibi Hakkı Bey için de kıyafet değişiminden sonra milli dava adeta böyle bir mondenlik iddiası şekline girmişti. Bir Avrupalı gibi dans etmek, bir Avrupalı gibi yaşayıp eğlenmek ve hele bu iddiada Avrupalılar nezdinde, Avrupalılar arasında muvaffak olmak bunlara büyük bir zafer kazanmak kadar ehemmiyetli görünüyordu”.³⁷

Batılılaşma taraftarı olan Şükûfe Nihal ise Batılılaşmayı sadece eğlenmek, dans etmek ve içki içmek olarak kabul eden zihniyeti eleştirmiştir. Yazar “Yalnız Dönüyorum” romanında kadınların kara çarşaflarını çıkartmalarını ve kadınların sosyal hayata girmesinden büyük bir memnuniyet duyduğunu³⁸ ifade etmekle birlikte, kadınların bu eğlencelerde seviyesizce hareket etmelerinden ve erkeklerin de sürekli kadınlara karşı yılışık hareketlerde bulunmasının Avrupalılaşmak olmadığını belirterek, yanlış anlaşılmuş bu değişimle ilgili eleştirilerini dile getirmiştir.³⁹

Dönemin yazarları devlet yöneticilerinin rüşvet olaylarına karıştıklarını eserlerinde sıklıkla belirtmişlerdir. Kemal Tahir “Kelleci Memet” isimli romanında kasabalardaki zenginlerin birçoğunun yüksek memurlarla ortak olduklarından bahsetmiştir. Yazar ayrıca kasabalardaki zenginlerin memurlara rüşvet vererek birtakım imtiyazlar elde ettiklerini ve bu sayede daha da zenginleştiklerine⁴⁰ değinerek, bürokrasideki bu bozulmaya değinmiştir.

Memduh Şevket Esendal da “Ayaşlı ile Kiracıları” isimli romanında bürokraside başlayan adam kayırmacılığı, iş istemeye gelen bir kadının “İltiması olanı alıyorlar. Herkes söylüyor!” sözlerine karşı, “Hayır almazlar diyemedim”⁴¹ cevabıyla ifade etmiştir. Kemal Tahir “Bozkırdaki Çekirdek” romanında, Cumhuriyet'in ideallerini Anadolu'da temsil eden öğretmen kadrosunun içinde yaşanan sorunlara değinmiştir. Romandaki müfettiş Halim Bey karakteri eğitimci kadrosunda yaşanan bu problemleri, “Ülkücü arkadaşların bazısının kendini içkiye, bazısının pokere vurması, bazısının da ilkokul son sınıf kızlarının yeni serpilmiş göğüslerini görmeye başlaması bu onuncu yıldan sonradır”⁴² sözleriyle dile getirmiştir. Bu romanlarda bürokrasiye yönelik eleştiriler bazen sert bir üslupla dile getirilmiş olsa da, bu yazarların asıl amaçları alternatif bir düzen kurmak değil; sistemin aksayan yönlerini tespit ederek, bu kısımları iyileştirmeye çalışmak olmuştur.

³⁷ Y. K. Karaosmanoğlu, a.g.e., s. 106.

³⁸ Ş. Nihal, a.g.e., s. 18.

³⁹ Ş. Nihal, a.g.e., s. 130.

⁴⁰ Kemal Tahir, *Kelleci Memet*, İstanbul: Adam Yayınları, 1992, s. 111.

⁴¹ Memduh Şevket Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, İstanbul: Bilgi Yayınları, 2006, s. 100.

⁴² Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek*, İstanbul: İthaki Yayınları, 2005, s. 165.

4. Devrimlere Muhalefet

Bu dönemde yapılan devrimleri benimseyen ya da devrimlerin daha sağlam idealler doğrultusunda yapılmasını amaçlayan romanlar yazıldığı gibi, yeni döneme ilişkin eleştirel bir şekilde yaklaşan romanlar da yazılmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra Avrupa'dan kodifiye edilen kanunlar ve ülkenin Batılılaşmış bir devlet olabilmesi için sosyal alanda yapılan devrimler neticesinde yeni bir hayat tarzı ortaya çıkmıştır. Romanların bazılarında bu yeni hayat tarzı sonucunda değer çatışması yaşayan kişilerin psikolojik tahlilleri yapılmış, bazılarında ise yanlış anlaşılan bir Batılılaşmanın eğlence hayatı üzerinden tahlili yolu seçilmiştir. Bu yöntem farklılığına rağmen sosyal düzeni inceleyen tüm romanlar, bu eleştirilerinden hareketle kendilerince farklı bir medenileşme yolu çizmişlerdir.

Türk romanında sağlıklı bir Batılılaşmanın nasıl olması gerektiği izah edilirken, semtler üzerinden tahlil yapmak sıklıkla kullanılan bir yöntem olmuştur. Nitekim Ömer Seyfettin'in Millî Edebiyat döneminde yazdığı eserlerinde çizdiği İstanbul'un etnik haritasında, Müslüman Türk ahalinin yaşadığı Fatih ve Aksaray gibi semtler hem fakir hem olumlu semtler olarak yer almışlardır. Ekonomiyi, zenginliği ve siyasî gücü temsil eden Beyoğlu, Şişli ve Nişantaşı ise romanlarda ötekileştirilmişlerdir.⁴³ Nitekim Peyami Safa'nın da, Doğu-Batı çatışmasını anlattığı romanına "Fatih-Harbiye" adını vermesi bu geleneğin devamı şeklinde görülmektedir.

Peyami Safa, "Fatih-Harbiye" isimli romanında, batılılaşmanın gelenekleri yıkarak yeni bir yaşam şekli ortaya koymasını detaylı bir şekilde eleştirmiştir. İki semt üzerinden Doğu-Batı karşılaştırmasını yapan yazar, geleneklere ve manaya dayanan Doğu'nun Batı karşısındaki üstünlüğünü anlatmaya çalışmıştır. Peyami Safa toplumun hızla değişmesinin nedenini, yeni Türkiye'nin herkese kabul ettirdiği asrileşme hareketinden kaynaklandığını belirterek, değişen kent yapısından yeni kanunlara kadar her gelişmenin bu süreci kuvvetlendirdiğini ifade etmiştir. Nitekim romanda iki medeniyet arasında kalan Neriman karakteri, Fatih'te somutlaşan Doğu'ya sürekli eleştirel gözle bakmış ve Harbiye ile somutlaşan Batı'ya büyük bir hayranlık duyduğunu açık bir dille belirtmiştir.⁴⁴ Bu görüşe karşıt olarak romanda Doğu'nun Batı'dan mana bakımından üstün olduğu ve Batı'nın manevî değerlere dayanmayan gelişmesinin bu bakımdan eksik bir yapı arz ettiği dile getirilmiştir. Batılının üstünlüğünün, sadece madde ve beden dünyasında olduğu; onun maddî değerlere, bedensel zevklere kavuşmasını bildiği ama amacına ulaşmak için ruhu, kalbi ve ahlak kurallarını göz ardı ettiği ifade edilmiştir.⁴⁵ Peyami Safa romanın sonunda Neriman'ı düştüğü boşluktan doğulu değerler aracılığıyla kurtarmış ve manevî değerlere bağlı kalacak bir gelişmenin daha sağlıklı olacağını karakterine kabul ettirmiştir.

Benzer bir durum Samiha Ayverdi tarafından "Batmayan Gün" romanında dile getirilmiştir. Romandaki olumlu karakterlerden biri olan Sezai Bey sağlıklı bir Batılılaşmanın

⁴³ Ömer Türkeş, "Millî Edebiyattan Milliyetçi Romanlara", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik* C. 4, Ed. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim, 2003, s. 812

⁴⁴ Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*, İstanbul: Alkım Yayınları, 2005, s. 83.

⁴⁵ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 171.

şartlarını, “Medeni zevkleri, medeni itiyadları, medeni ahlakı, hasılı medeni sosyetenin telakkilerini, aklımız ve milli ölçülerimizle tarttıktan sonra kabul etmeliyiz”⁴⁶ şeklinde tarif etmiştir. Romanda Batı’nın manayı reddeden pozitivist zihniyeti, Aliye’nin “Onların manasını yakalayabilmek için aklın ve ilmin bana yol gösterebileceğini bilsem, bir bu kadar daha çalışırdım. Fakat ilmin uzun eteği, gene kendi dikenlerinin arızalarına takılarak ileri gitmiyor”⁴⁷ sözleriyle tenkit edilmiştir.

Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin sembol isimlerinden birisi olan Samiha Ayverdi yaşanan ‘eski-yeni’ çatışmasında safını, eski toplumsal değerlerin korunması şeklinde belirlemiştir. “Ateş Ağacı” isimli romanında toplumsal değerlerin korunmasının zaruretlerine değinen yazar, aynı zamanda yapılan devrimlerin felsefi dayanağı olan pozitivist düşünceye karşı mücadele etmiş ve karakterini, “İzzet Efendi’nin dört elle tutunduğu kuvvet, akıl. O akıl ki gönül âleminin sınırlarına varan kapının önünde kör bir dilencidir. Onları kapışan da biziz işte. Akıl, fersiz bir kandile benzer; hafif bir rüzgârla sönüp giden bir kandil. Hâlbuki hilkatın esrarı dünyasını görmek için, sönmeyen bir meş’ale lazımdır. Bunun da aşk olduğunu söylersem gene İzzet Efendi’yi hiddetlendirir miyim acaba?”⁴⁸ şeklinde konuşarak, toplumda öncelik verilmesi gereken değerlerin maddeden ziyade mananın içerisinde yer aldığını vurgulamıştır.

Türkiye’de toplumsal hayatı yeniden düzenleyen Batılılaşma hareketinin, maddeye öncelik verdiği yönündeki eleştiriler, bu dönemde yazılan romanlarda belirtilmiş ve bazı yazarlar bu vurgudan hareketle rejimin modernleşme hareketine alternatif bir politika sunmuşlardır. Ayverdi bu alternatifi, “Madde, mananın kapısıdır; fakat biz onu açacak anahtarı kaybolmuş zannediyoruz. Madde, mananın kaftanıdır; fakat biz bu elbisenin içindeki güzel vücudu göremiyoruz. Madde yoldur; mana hedeftir; biz hedefe teveccüh etmediğimiz için bütün kazancımız sonsuz bir yorgunluktan ibaret kalıyor.”⁴⁹ sözleriyle dile getirmiştir.

Toplumsal değerlerin Batılılaşma hareketi ile değiştiği bu dönemde yenilik hareketlerine ayak uydurarak, yaşamlarına yeni bir şekil veren insanlar olduğu gibi, yenilik hareketlerine uyum sağlayamayan veya değişime direnen toplumsal gruplar da ortaya çıkmıştır. Bu yeni döneme uyumun ya da yeniliğe karşı direncin görüldüğü alanlardan birisi de şehir ve konut olmuştur. Mekanın, diğer sosyal unsurlar gibi, yaşanan siyasal ve toplumsal değişimden etkilendiği bir devirde, evlerinde geleneksel yapılarını muhafaza eden insanların hikayeleri de anlatılmıştır. Hüseyin Rahmi “Utanmaz Adam” romanında, yeni mekan algısında bir değişim yaşansa da insanların yeni duruma intibak etmede çeşitli sorunlarla karşılaştıklarına değinmiştir. Roman kahramanı ziyarete gittiği bir yerde evin beyinin haremde olduğunu öğrenince, İstanbul’da haremlik-selamlık evlerin bulunmasına şaşırmıştır. Yaşadığı şaşkınlığı dile getirmesi üzerine evin hizmetçisi İstanbul’da bu tür evlerin çok

⁴⁶ Samiha Ayverdi, *Batmayan Gün*, İstanbul: Damla Yayınevi, 1977, s. 101.

⁴⁷ S. Ayverdi, a.g.e., s. 14.

⁴⁸ Samiha Ayverdi, *Ateş Ağacı*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1993, s. 54.

⁴⁹ S. Ayverdi, a.g.e., s. 92.

olduğunu belirterek “İstanbul’un bütün eski konakları harem-selamlık olarak yapılmıştır. Bunların hepsi yıkılıp yıkılmadı ya?”⁵⁰ diyerek mevcut durumu izah etmiştir.

Yeni yapılmış dokuz odalı bir apartmanın içinde, değişen toplumsal ilişkilerin anlatıldığı “Ayaşlı ile Kiracıları” romanında, dönemin Ankara’sındaki sade insanların günlük yaşamlarındaki ve değer yargılarındaki değişimler gösterilmiştir. Esendal bu romanında düzene değilse de bürokrasiye yönelik birtakım eleştirilerde bulunmuştur.⁵¹ Apartmanın bir dairesinde yaşayan yaşlı bir kadın, toplumda meydana gelen değişimden “Bir cahillik edip süs yapacak olsak, eve gelip hemen yüzümüzü, gözümüzü yıkardık ki, babamız görüp de bize darılmasın diye”⁵² sözleriyle yakınmıştır.

Türkiye’deki kadın hareketinin öncü isimlerinden birisi olan Nezihe Muhiddin, toplumda değişen değerlerin korunması amacıyla yazdığı “Güzellik Kraliçesi” romanında, güzellik yarışmasına katılmak isteyen ve manevî değerlere bağlı bir ailenin küçük kızının hikâyesini anlatmıştır. Yazar, muhafazakâr bir babanın kadınların yaşadığı değişime olan tepkisini, “Güzellik, hele kadın güzelliği bir sır gibi mahfaza içinde namahrem kalmadıkça kıymetlenir”⁵³ sözleriyle ifade etmiştir. Fakat roman kahramanı Belkıs zamanın bütün kızları gibi yeni hayat tarzına karşı büyük bir ilgi duymaya başlamış ve psikolojik olarak rahatsızlanmıştır. Nezihe Muhiddin, tıpkı Peyami Safa gibi, geleneksel yapıların korunması hususundaki umudunu korumuştur. Nitekim gördüğü tedavi neticesinde iyileşen Belkıs, sahip olduğu manevî değerlerin kıymetini anlamış ve Batılı tarzdaki hayata olan ilgisine son vermiştir.

Türk romanında Batılılaşma ile beraber incelenen en önemli konulardan birisi de bu dönemde İstanbul’un zengin sınıfı ile Ankara’nın bürokrat sınıfı arasında hızla yaygınlaşan balolar olmuştur. Sosyal hayatın değişmesiyle başlayan bu balolar hem övülmüş hem de eleştirilmişlerdir. Yeni iktidar tarafından ilk olarak 1925 senesinde İzmir’de yapılan ve daha sonra resmî olarak ilk kez 29 Ekim 1925 Cumhuriyet Bayramı kutlamaları çevresinde düzenlenen balolar, kısa sürede önce İstanbul’a sonra Anadolu’ya yayılmaya başlamıştır.⁵⁴

Anadolu’da görev yapan devlet memurlarının eşleriyle katıldıkları bu balolarda, çiftlerin uyum sağlayamadıkları romanlarda sıklıkla belirtilmiştir. Reşat Nuri “Eski Hastalık” romanında, Mersin’de düzenlenen bir balodaki bu durumu, “Lüks masalarda, tek boş iskemle kalmamış bulunmasına rağmen bazı belli başlı aile kadınlarının gelmemiş, daha doğrusu babaları, kocaları, kardeşleri tarafından getirilmemiş olmasından şikayet edenler vardı”⁵⁵ sözleriyle açıklamıştır.

Tarık Buğra “Yağmur Beklerken” isimli romanında, o güne kadar eşlerini uzak akrabalarına bile çıkarmayan yerli ve yabancı devlet memurlarının bu balolara zorla iştirak ettik-

⁵⁰ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Utanmaz Adam*, İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974, s. 119.

⁵¹ Fethi Naci, *100 Soruda Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1990, s. 209.

⁵² M. Ş. Esendal, a.g.e., s. 16.

⁵³ Nezihe Muhiddin, *Güzellik Kraliçesi*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006, s. 130.

⁵⁴ Doğan Duman, “Cumhuriyet Baloları”, *Toplumsal Tarih*, 37, Ocak 1997, s. 44-48.

⁵⁵ R. N. Güntekin, a.g.e., s. 56.

lerini belirtmiştir. Balolarda ne yapacaklarını bilemeyen kadınların balodaki komik hallerini anlatan yazar, memurların kendi istekleri ile değil, amirlerinin baskıları neticesinde bu eğlencelere zorla katıldıklarını⁵⁶ ifade etmiştir.

Sonuç

Siyasal, toplumsal ve ekonomik alanda büyük bir değişimin yaşandığı bu dönemde Türk romanı, meydana gelen değişimi büyük bir titizlikle incelemiştir. Yazılan romanların bir kısmı yapılan devrimleri halka iletmek ve yaymak amacıyla olmuştur. Kitle iletişim araçlarının kısıtlı olduğu bir dönemde iktidar, devrimlerin halk nezdinde kabul görmesi için romanları bu amaçla kullanmıştır. Devrimleri destekleyen romanlarda ülkenin muasır medeniyetler seviyesine çıkabilmesi için devrimlerin gerekliliği, Anadolu toprağı üzerinde bir millet meydana getirebilmek, siyasî ve toplumsal ilişkilerde dinin etkisini azaltmak, özellikle toplumun karar almasında dinin değil aklın ve bilimin yol göstericisi olmasını sağlamak ve de iktidarın kurucu kadrosunun gücünü, özellikle Atatürk'ün "Tek Adam"lığını, sağlamlaştıracak duygusal zemini oluşturmak gibi konular ele alınmıştır. Reşat Nuri Güntekin'in dinin toplumsal alandan çıkartılmasını savunduğu "Yeşil Gece", Etem İzzet'in eski dönemi sert bir şekilde eleştirdiği ve Cumhuriyet'in getirdiği yenilikleri anlattığı "On Yılın Romanı" isimli eserler, bu amaç doğrultusunda yazılmış romanlar arasında belirgin bir yere sahip olmuşlardır.

İktidarı destekleyen romanlara karşılık, yapılan devrimleri eleştiren ve birtakım geleneksel değerlerin korunmasını ya da devrimsel olarak değil evrimsel bir şekilde değişmesini talep eden romancıların da eserleri yayınlanmıştır. Toplumda geleneksel değerlerin muhafaza edilmesini savunan Samiha Ayverdi'nin "Batmayan Gün"ü, hızla yaygınlaşmaya başlayan lüks eğlenceleri ve özellikle baloları eleştiren Nezihe Muhiddin'in "Güzellik Kraliçesi" ve iktisadi gelişmenin bir türlü sağlanamamasını eleştiren M. Necati Sepetçioğlu'nun "Sadık Çavuş ile Cevahirin Buğday Kamyonu" gibi romanlar da bu amaç doğrultusunda yazılmışlardır.

Rejimin yanında yer almakla birlikte, yaşanan düzensizlikleri büyük bir cesaretle ortaya koyup, sistemin devam edebilmesi için çözüm önerileri sunan romanlar da yazılmıştır. Bu romanlarda iktidar sınıfında görülmeye başlanan usulsüzlükler, yolsuzluklar ve adam kayırmalar gibi konular ele alınmıştır. Yeni bürokrat sınıfının tıpkı Osmanlı bürokrasisi gibi yolsuzluklara bulaşmasını eleştiren Yakup Kadri'nin "Ankara" ve "Panorama" romanları, Memduh Şevket Esendal'ın değişen toplumsal ilişkileri eleştirdiği ve bürokrasideki adam kayırmacılığına değindiği "Ayaşlı ile Kiracıları" ve Şükufe Nihal'in modernleşmeyi yanlış şekilde anlayan Batıcıları eleştirdiği "Yalnız Dönüyorum" romanı bu uyarı mahiyeti taşıyan eserler arasında yer almışlardır.

Bu dönemde yazılan birbirlerinden farklı bu eserler sayesinde yaşanan değişim geniş bir çerçevede ve çok yönlü bir şekilde ele alınıp değerlendirilmektedir. Bu romanlar sayesinde iktidarın zihniyet dünyası, halka bakış açısı, amaçları, başarıları ve başarısızlıkla-

⁵⁶ Tarık Buğra, *Yağmur Beklerken..*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 31.

rı görülebilmektedir. Aynı şekilde toplumun ekonomik ve sosyal yapısı, devrimlere olan tepkisi, iktidara bakışı ve demokrasiyle olan ilişkisi hakkında da değerlendirme yapmayı mümkün kılmaktadır. Bu nedenle Türk siyasî tarihi hakkında araştırma yapan kişilerin Türk romanını kullanmaları, araştırmaların geçerliliğini ve sağlamlığını temin etmek açısından da büyük bir önemi haiz bulunmaktadır.

Kaynakça

- AYVERDİ, Samiha, *Batmayan Gün*, İstanbul, Damla Yayınevi, 1977.
- AYVERDİ, Samiha, *Ateş Ağacı*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 1993.
- BUĞRA, Tarık, *Yağmur Beklerken*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.
- DUMAN, Doğan, “Cumhuriyet Baloları”, *Toplumsal Tarih*, 37, Ocak 1997.
- EROL, Safiye, *Çiğerdelen*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2007.
- ESENDAL, Memduh Şevket, *Ayaşlı ile Kiracıları*, İstanbul, Bilgi Yayınları, 2006.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri, *Eski Hastalık*, İstanbul, İnkılâp Yayınevi.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri, *Yeşil Gece*, İstanbul, İnkılap Yayınevi.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri, *Kavak Yelleri*, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 1986.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, *Utanmaz Adam*, İstanbul, Atlas Kitabevi, 1974.
- İZZET, Etem, *On Yılın Romanı*, İstanbul, İstanbul Devlet Matbaası, 1933.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, *Yaban*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, *Ankara*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, *Panorama*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.
- KARPAT, Kemal, *Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1962.
- MARDİN, Şerif, “Tanzimat’tan Sonra Aşırı Batılılaşma”, *Türk Modernleşmesi*, Ed. Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim, 2004.
- MORAN, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995.
- MUHİDDİN, Nezihe, *Güzellik Kraliçesi*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006.
- NACİ, Fethi, *100 Soruda Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1990.
- NİHAL, Şükûfe, *Yalnız Dönüyorum*, İstanbul, L&M Yayınları, 2005.
- SAFA, Peyami, *Fatih-Harbiye*, İstanbul, Alkım Yayınları, 2005.
- TAHİR, Kemal, *Kelleci Memet*, İstanbul, Adam Yayınları, 1992.
- TAHİR, Kemal, *Bozkırdaki Çekirdek*, İstanbul, İthaki Yayınları, 2005.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1988.
- TİMUR, Taner, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih Toplum ve Kimlik*, İstanbul, İmge Yayınevi, 2002.

TÜRKEŞ, Ömer, “Millî Edebiyattan Milliyetçi Romanlara”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik C. 4*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

TÜRKEŞ, Ömer, “Millî Edebiyattan Milliyetçi Romanlara”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik C. 4*, Ed. Tanıl Bora, İstanbul, İletişim, 2003.

TÜRKEŞ, Ömer, “Güdük Bir Edebiyat Kanonu”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm C.2*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004i.

YALÇIN, Alemdar, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1946*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2002.